

לשאלת רבים, אודות הפירסום על סימני טהרה בדגי האמנון והסלמון המיובאים

כד אלול תשע"ו

בשבועות האחרונים פורסם בעיתון קריאתם של ג' מורי הוראה מהחשובים בעיה"ת בני ברק, אודות כך שבדגי אמנון וסלמון כיון שאין בדיקה בארץ המוצא, יש לבדוק כל אחד בביתו, ואם לא נמצאו סימני טהרה אין לאוכלם, ואין לסמוך על חותמת הכשרות. והנה על לשון נוסח זו של המודעה התעוררו שאלות רבות, ואמרתי להבהיר את עיקרי הדברים.

קיי"ל שיש חובת בדיקת סימני טהרה בדגים, ראה רמב"ם בספר המצוות (מ"ע קנב) ובתחילת הפתיחה להלכות מאכ"א, שיש מצוה לבדוק בסימני דגים. וראה בראב"ד על הרמב"ם (מנין המצוות הקצר מצוה קמט שכתב על הרמב"ם), "א"א, כל לבדוק אין להם טעם, אלא משום לאו הבא מכלל עשה". הרי שלדעת הראב"ד אין חיוב לבדוק אלא אם עבר ואכל דבר טמא הוא עבר על לאו ועשה. אלא שמרן הכס"מ כתב ליישב את דברי הרמב"ם כפי שהוא ביאר שם במצוה קמט, וז"ל "לדעת רבינו שהיא עשה למי שירצה לאכול בשר שישחוט או ישחוט לו אחר". הרי הוא סבר שהרמב"ם חולק על הראב"ד, ולדעת הרמב"ם צריך לבדוק להבדיל בין טהור וטמא, ואין זה רק לאו הבא בכלל עשה. ועל פי זה ברורים דברי רבינו הריב"ש (סימן קצב) "ועוד, כיון שהתורה צותה לבדוק בסימנים שלא יהיה מכל"ד עופות הטמאין, וכמו שכתב הר"ם ז"ל (בפ' ראשון מהל' מאכלות אסורות), על כרחינו יש לנו לחוש לכל אחד מהן, ואפי' הוא מעוטא, זולתי לפרס ועזניה בישוב, שאינן נמצאים שם כלל. כמו שכתב הר"ם ז"ל, שאינן נמצאין אלא במדברות ואיי הים הרחוקים עד מאד, שהן סוף הישוב. אבל כשאפשר להמצא, חוששין למעוט".

אלא מצינו שדעת הרב המגיד בדעת הרמב"ם איננה כך, אלא שאף הרמב"ם ס"ל שיש כאן לאו הבא מכלל עשה, שהרי הוא מדמה דין זה לדין יו"ט, יעו"ש. ולכאורה כך נראה מדברי הלח"מ, וכ"כ שאף שם יש לאו בכלל עשה. הרי מצינו שלדעת הרב המגיד אה"נ שהרמב"ם סבר כהראב"ד הנ"ל. וכן נראה מהלח"מ משנה שם שכתב, "דכוונת העשה של בהמה טהורה אינו אלא לומר דוקא טהורה אין, אבל טמאה לא, ולתת עשה בכל טמאה משום לאו הבא מכלל עשה ע"ש. הרי אף הוא סבר כהרב המגיד. וכ"כ בערוה"ש (סי' עט סעי' ב) בדעת הרמב"ם והוסיף שכן כוונת הרב המגיד והלח"מ. ואמנם רבינו אה"ח הקד' בספרו פרי תואר (ריש סי' עט) כתב שלא כדברי הרב המגיד, וכ"כ עוד ממפרשי הרמב"ם כדעת הכס"מ ושלא כדעת הרב המגיד. ועוד ראה מה שהאריך בזה הגר"ק ברענדסופר בספרו אורה ושמחה (מאכ"א פ"א ה"א אות ז) שדעת הרמב"ם שבדיקת הסימנים איננה מצוה קיומית, וראה במה שהאריך שם.

וכל זה בדעת רבינו הרמב"ם [שנחלקו בדעתו הגדולה] אולם מצינו להרבה ראשונים דס"ל שאין כאן מצוה עשה, ובהם רבינו הראב"ד בהשגה הנז' לעיל, וכ"כ הרמב"ן (בסה"מ שם), וכ"כ בספר החינוך (קנב), ועל כרחך צ"ל שכל הסוברים שדג טמא כן בטל בשאר דגים (באופן שאינו בריה או באופן שהוא בריה למתירים ביטול בתק"ס) והכי ס"ל לרבינו שמשון בהל' תרומות (פ"י מ"ח). וכתב רבינו המהר"ם שיק (י"ד סי' צח) שהכי סבירא להו לרבותינו בעלי התוס' עמ"ס חולין (דף סג ע"ב) והכי ס"ל לרבינו הרשב"א והר"ן על הסוגיא שם שהרי הקשו ניזיל בתר רובא, ומוכרח דס"ל דלא כהריב"ש אלא שיש ביטול. וממילא אין חובת בדיקת סימנים. והכי נראה שנקט בפשיטות המהרש"ם (ח"ג סי' רמג) לגבי ביטול באופן שהדגים מרוסקים, ולא חשש לזה שלא בדקו סימני טהרה.

נמצינו למידים שדין זה נתון במחלוקת ראשונים, כאשר נראה שדעת רוב הראשונים, שאין חובת בדיקת סימנים, ומאיידך בדעת הרמב"ם נחלקו הנושאי כלים מה דעתו להלכה ולמעשה.

והשתא יש לדעת כי את סימני הטהרה בדגים אפשר להכיר בראיית קשקשים, או בסימני ביצים, או אף בטביעות עין, שזה שייך למה שיש קשקשת כגון חתיכות המתחברות זה לזה וכל זה כמבואר בשו"ע ביר"ד סי' פג [וראה בנר"כ של השו"ע את האופן המתיר]. ועל פי זה גם אי נימא שלהלכה יש חובת בדיקת סימנים בכל דג קודם אכילתו, [ומפורסמת דעתו של החזו"א וכמובא באורחות רבינו (ח"ג דף ע"ג)] כמה שהחמיר על בדיקת סימנים בכל דג, ומענין העדות שם שרבינו ירושלים התירו גם ללא עור על סמך נאמנו בתי החרושת, וראה עוד בשו"ת חלקת יעקב (ח"ג סי' י) ועוד.

ובאמת שבפועל בלא ענין "טביעות עין" לא שייך כלל כשרות על דגים, ואבאר את דברי, כדוגמת דגי טונה, הרי הדגים הללו מגיעים במאות ואלפים, ומתי הוא זמן בדיקת הסימנים? המנהג בכל ועדי הכשרות המהדרין, לנצל את הזמן שהדגים מסודרים על המגשים המונחים במקומם על העגלות, קודם ההכנסה לתנור הקיטור, שהמשגיה, עם פנס או כל תאורה אחרת, עובר על המגש ומזהה שכל הדגים הם אותו מין "סקיפ ג'ק" [המין המצוי יותר], ומאשר

Rabbi Shneur Z. Revach**Rabbi of Gezer area & Mishkan Hatora Elad****The Chairmen of Hamachon Lemizvot Hatluot Baaretz**

Post 176 ELAD 4081003 ISRAEL

TEL: 972-3-9030580. FAX: 972-3-9030891

שניאור ז. רווח

רב אזורי במועצה אזורית גזר, רב ק"ק משכן התורה אלעד

וראש המכון למצוות התלויות בארץ

ת.ד. 176 אלעד 4081003

טל: 03-9030580 פקס: 03-9030891

את הייצור, ומעולם לא ראינו משגיח שבדק כל דג ומוריד לו סימני טהרה [ובפרט בטונה שאינם נמצאים לוב אלא מעט פה ושם כגון תחת הסנפיר]. וכך אנו נוהגים בדגי הסרדינים [רק ששם מקום הבדיקה קצת שונה], ועוד. ובתקופת היות מו"ר הגאון רבי שלמה משה עמאר שליט"א מכהן כרב העיר ת"א יפו, הראיתי לו המון סוגי דגים והיינו דנים לפניו, ואמר אז כדבר פשוט שאין בו אף צל של ספק, שכל דגי האמנון המיובאים מסין, ניכרים הם בטביעות עין, גם בצורתם הכוללת, אך בעיקר בית הקשקש שלהם ניכר, באופן שאין אפילו מקום להסתפק שהיו קשקשים וירדו, ועל כן אין כלל צורך בהשגחה צמודה בייצור של דגים אלו [דיבר על עניני סימני טהרה, ולא אם יש חשש תולעים או חשש תוספים], וסימני הטהרה חשיבי כניכרים בלא ספק. והוא הדין בכמה סוגי דגים הדומים להם.

והשתא נשוב לדברי הרבנים הגאונים במודעה שפירסמו, והנה דווקא בשני הדגים שציינו שם, הלכה למעשה אכן אין חשש כלל וכלל, גם כי בית הקשקש ניכר בהם היטב, וטביעות העין בשתי סוגי דגים אלו היא גדולה ביותר. אולם מעבר לזה, בדגי סלמון המגיעים לארצינו הקדושה הן בקפוא והן בטרי, נמצאים הקשקשים על גבי הדג כל שהדג עם עורו, וגם בדגי אמנון שמסירים הקשקשים עדיין נותרים מעט שבמעט, אך אין לזה צורך כלל, אלא כל שעקרת בית רואה בטביעות עין ומזהה מיד את סוגי הדגים הללו כולל בית הקשקש, יצאנו ידי חובה גם לדיעות הסוברות שיש חובה לבדוק כל דג ודג, ושלא להסתמך על נאמנות מסוג אחר, כגון בדיקות מידגמיות של ועדי כשרות, או התחייבות המפעל [אומן לא מרע אומנתיה וכי"ב].

זאת ועוד, מעיד אני עלי ששנים רבות אנו נמצאים במפעלי האמנון מברכות הגידול בסין, וכן בנורבגיה מכלובי הסלמון, ומעולם לא נמצאו כל סוגי דגים אחרים, וזאת מחמת שהדייג הוא ממקומות שחקלאים הכניסו אליו את הדגיגים ומה שנכנס הוא מה שיצא. וממילא היכא שגם מיעוטא דמיעוטא אין של דגים טמאים, שפיר דמי שאין מקום לחוש כלל, וכדברי הריב"ש הנז' לעיל, שהגם שס"ל שיש לחוש למיעוטא ויש חובת בדיקת סימנים מכל מקום כתב: "יש לנו לחוש לכל אחד מהן, ואפי' הוא מעוטא, זולתי לפרס ועזניה בישוב, שאינן נמצאים שם כלל".

אמנם מאידך צדקו דבריהם עד מאד, בסוגי דגים שיש לגבם חששות כבדות של תערובת דגים טמאים ששם לצערי יש תקלות, וכגון דגי סול שעולים מן הים עם שלל דגים אחרים, ושם אין טביעות עין שניכר לכל אחד, ועיני ראו ולא זר, שדגי סול המגיעים עם ראש לייצור בסין [שזה אומר שהם כמעט ולא עברו מיון אלא ראשוני בלבד], שהוצאנו בכל משמרת כעשרה ארגזי פלסטיק עם דגים טמאים, ובהם אפילו דגי סול טמאים, שבחלק הלבן שלהם קשה הזיהוי [כאשר בחלק הכהה ניכר ההבדל מייד]. משא"כ אותם שמגיעים ללא ראש, שזה כבר עבר מיון גדול יותר, כמעט ואין בנמצא דגים טמאים. ולכן כל עוד שמייצרים בהשגחה צמודה [כגון אנן דחיישינן טובא על איסור דאורייתא של תולעים וכידוע מצוי עד למאד תולעי אניסאקיס בדגים אלו], כל דג נבדק 4 פעמים להסרת התולעים, ושני משגיחים על גבם כשכל הדגים עוברים תחת עינם הפקוחה, וקרוב למחצה המשגיחים בודקים בידיהם ממש, בכהאי גוונא ודאי שנבדק וניכר בפועל כל דג, אולם אותם ועדי כשרות שאינם מייצרים דגים אלו בהשגחה צמודה, מלבד שהמוצר הסופי משווק עם תולעי אניסאקיס [בלא כל ספק], הרי שאינם בודקים סימני טהרה, וסוג הדג איננו ניכר בטביעות עין, ובזה ודאי שמה שעוררו הרבנים במכתבם הוא מתאים ונכון לסוג דג זה ודומיו. ושוחח עמנו ידידינו הגאון המפורסם הרמ"מ קארפ שליט"א, ואף הוא דעתו פשוטה וברורה שדווקא שני סוגי הדגים הללו שציינו הרבנים במכתבם כיון שניכרים היטב בטביעות עין, די בהכרה של הדג כדי להתירם ואין צריך לחפש אחר קשקשים ודי בבית הקשקש שניכר היטב. ולמעשה כאמור לעיל כיון שאין גם מיעוטא דמיעוטא בדגים אלו של דגים טמאים, על כן אין לחוש בזה כלל להלכה ולמעשה, ואפשר שגם הרמב"ם יודה בסוגי דגים שכאלו, וכפי שהבאנו מלשון הריב"ש לעיל, ועוד חזון למועד.

בברכת שנה טובה ומבורכת